

הלקח האכזרי של ההיסטוריה

זוהי אמת אכזרית שההיסטוריה הצבאית, בניגוד לתיאוריה הצבאית, מלמדת אותנו (אמת אכזרית נוספת היא, שהאמצעי היחיד שהומצא עד היום לקיצור מלחמת צבאות-המוניים, המבוססים על אוכלוסיה המונית, הוא כלי-הנשק בעלי כושר השמדה המונית).

המסקנה המתבקשת היא, שמקורה של התיאוריה הצבאית שרווחה בין שתי מלחמות-העולם היה, לאמיתו של דבר, ההלם שנוצר לנוכח האבידות וההרס חסרי-התקדים (עד אז) של מלחמת-העולם הראשונה. ההיסטוריה מלמדת אותנו, כי כל כמה שנודע ערך לפועלם של התיאורטיקנים שמנעו ממפקדי הצבא לשקוע בשגרה הצבאית ודירבנו אותם לעירנות, נעלם מהם שורש הבעיה של המלחמה בתקופתם. משום כך לא הצליחו לעורר את המדינות שלמענן פעלו להבחין בצרכיהן האמיתיים. פולר הבחין בדבר — אך מאוחר מדי. חובה היא ללמוד מן הניסיון הצרוף של מפקדים והוגי-דעות מסוגו של הייג, שפיסקה מן הדור"ח המסכם שלו נביא להלן:

„אין להבין את מהלך המלחמה או את לקחיה הצבאיים אם לא נראה בשורה הארוכה של קרבות, שהחלו בסוף ב-1916, והסתיימו בנובמבר של השנה האחרונה על הסמבר, חלק מפעולת-קרב גדולה ומתמשכת אחת. ריכוז תשומת-הלב לשלב יחיד כלשהו של מאבק אדיר ומתמשך זה וניסיון למצוא בו את ההסבר להצלחתנו (תוך התעלמות משלבים אחרים, שיתכן כי היו פחות בולטים בתוצאותיהם המיידיות והמזדקרות לעין), פירושו להסתכן ביצירת תורות חסרות-יסוד לגבי תכונותיה של מלחמה חדישה ודרישותיה. אם נתבונן במבצעים של ארבע השנים ומחצה כמערכה מתמשכת יחידה, נוכל להבחין בהם באותן נקודות-היכר כלליות ובאותם שלבים הכרחיים, שציינו את כל הקרבות המכריעים בהיסטוריה, בין כוחות שעוצמתם זהה כמעט...”

לרוע המזל לא הוערכו כראוי ה„תכונות והדרישות“ של מלחמה חדישה; הלקח שלהן לא נלמד; העולם ישלם, בשל כך, מחיר יקר במלחמה הבאה, משום הרצון למצוא בתיאוריה מפלט נוח על חשבון העובדות.

השגות על מאמרו של ג'טריין על ההיסטוריה הצבאית והגישה העוקפת

אל"מ (מיל') מאיר פעיל

במאמרו מנסה ג'טריין לקעקע את נכונותו של רעיון הגישה העוקפת, שטופח על-ידי הוגה הדעות וההיסטוריון הצבאי הב-ריטי ב' ה' לידל הארט בתקופה שבין שתי מלחמות-העולם. במאמר שהתפרסם בינואר 1973 ב„מערכות שריון“ ניסיתי להוכיח, על-פי הממצאים ההיסטוריים, עד כמה הוכיח עצמו רעיון הגישה העוקפת בשלוש מערכות של צה"ל בחצי-האי סיני: במבצע „חורב“ (דצמ' 1948—ינו' 1949), במבצע „קדש“ (אוק'—נוב' 1956) ובמלחמת ששת-הימים (יוני 1967). למקרא מאמרו של ג'טריין, רצוני לחלוק, אפילו בחריפות, על כמה מטיעוני המחבר:

משלמים את מחיר הניצחון. אם הכוחות העומדים אלה מול אלה שוים בערך במספריהם, בגבורתם, ברוח-הלחימה שלהם ובציודם, אין דרך להימנע מתשלום המחיר, ואין אפשרות לבטל שלב זה של המאבק. במלחמות קודמות נמשך רק לעתים רחוקות שלב זה של ההתנגשות יותר מימים מספר; לעתים תכופות הוא הושלם תוך שעות אחדות. כאשר מופעלים צבאות של מיליונים, שמאחוריהם המשאבים של אימפריות גדולות, יהיה שלב זה בהכרח ממושך. יהיו בו שיאי-לחימה חריפים, אשר כל אחד מהם הוא כשלעצמו קרב גדול, ללא-הכרעה... אם מביטים על מבצעה של המלחמה הנוכחית (מלחמה הראשונה) מנקודת המבט הנכונה, עולה כי הנצחונות של קיץ וסתיו 1918 היו מותנים במישרין בשתי השנים של לחימה עיקשת שקדמו להם.”

היה צורך במלחמת-עולם שניה כדי להוכיח שהתחמקות איננה מביאה תועלת וכי התשה — האפשרות הנותרת — לעולם מביאה לשואה.

החזית-המערבית של 1939 התמוטטה ב-1940 והיה צורך ליצור אותה מחדש ב-1944, על-ידי מבצע נחיתה שהיה מקיף וגדול מכל המבצעים האמפריים שבהיסטוריה.

אולם גם חזית זו לא היתה החזית העיקרית: החזית העיקרית, כמקודם, היתה המקום בו נמצא הצבא העיקרי של האויב. ב-1864 — בוירגיניה, ב-1914 עד 1918 — בחזית-המערבית, וב-1941 עד 1945 — בחזית המזרחית*. בחזית המזרחית נכתש הצבא הגרמני במלחמת-העולם השניה עד דק, בצורה הקלסית של „מאבק ההתשה“, בקרבות עזים, נואשים והרסניים יותר מכל אלה שידעה מלחמת-העולם הראשונה.

„מלחמת הבזק“ — מלחמת-העולם השניה ומחירה המחריד

יש מן האירוניה בכך שדווקא בחזית המזרחית הוגשמה שיטת הלוחמה שהומלצה על-ידי פולר ולידל הארט — לוחמת התנועה המהירה של מחץ השריון. גנרלים גרמנים הודו בגי-לוי-לב בחוב העיוני שהם חבים לשני הוגי-דעות בריטים אלה; ואולם ההיסטוריה מוכיחה כי הלקחים שהפיקו הגרמנים גררו אותם דווקא לשואה שבאה עליהם. ההתנגשויות הגדולות של כוחות שריון, שהסתייעו בכוחות-אוויר ובמלחמת-הבזק בעוצמה שטרם נודעה עד אז, גרמו למספר אבידות שלעומתו מחוירים „מרחצאות הדמים“ של מלחמת-העולם הראשונה. הטכנולוגיה המתקדמת ושיטות הקרב המבוססות עליה, הגדילו במידה עצומה את מחירה של המלחמה.

* במקור מופיעה כאן ההערה הבאה: „הדמיון בין 1864 ל-1944 הוא רב. באותה צורה בה איפשרה פעולת הריתוק של גרנט, נגד צבאו של לי, את התקפתו של שרמן על עורף הדרום, כך איפשרה פעולת הריתוק של הרוסים, נגד הכוח העיקרי של הצבא הגרמני, את נחיתת בעלות-הברית בערפם של הגרמנים. לוא יכול היה היטלר להעתיק חלק ניכר מכוחו, בעיקר את חיל-האוויר המדולדל שלו, היה מבצע הנחיתה של בעלות-הברית מסוכן פי כמה והיה עלול להסתיים באסון מחריד.“ אולם, ניתן גם לומר היפוכם של דברים — הפלישה בצרפת, ולפני כן הציפיה לה, מנעה מהיטלר לרכז כוחות בחזית-המזרחית; ריכוז כוחות כזה עלול היה להשיג הכרעה לטובתו, או לפחות למנוע לזמן ממושך את הכרעת המלחמה בזירה המזרחית — המערב.

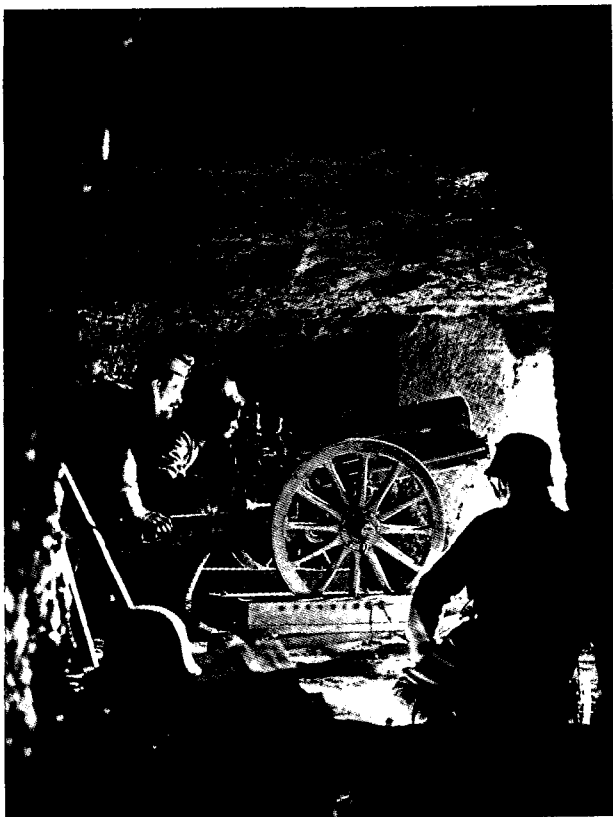

ערכה של התיאוריה הצבאית

קנים אלה את נכסי צאן הברזל של לקחי המלחמות שעברו אל הדורות הבאים. הנטיה האנושית לגבש תיאוריות היא ביטוי חיובי של המין האנושי המבקש כל ימיו למצות את לקחי העבר על מנת להגיע להישגים טובים יותר בהווה ובעתיד. נמחיש עניין זה בדוגמה אחת מן ההיסטוריה: בסוף מלחמת-העולם הראשונה, ב-1918, הוטל על צוות חשיבה, בו השתתף מיור-גנרל פולר הבריטי, לפתח ולהכין תכנית לקראת מתקפה של מעצמות ההסכמה ב-1919. בתכנית זו נכללו כבר כל סממניה של מלחמת-השריון המודרנית — החדירה, הפריצה וההתקדמות אל העומק תוך שיתוף-פעולה הדוק בין הטנקים לבין יתר חילות היבשה הממוכנים וחיל-האוויר. תכנית זו לא יצאה לפועל כי גרמניה הקיסרית הובסה לפני שמתקפה זו החלה. בין שתי מלחמות-העולם היו גנרל פולר וקפטן לידל הארט מטיפים חוזר והטף לשינוי שיטות הלחימה לקראת העתיד. לפיתוח המלחמה המשוריינת והממונעת, ואינם מוצאים און קשבת בחוגי-המנהיגות המדיניים והצבאיים של בריטניה. תהליך דומה אירע בצרפת, שם הציע קולונל שרל דהיגול תיאוריה זו, והיא נדחתה.

המחבר מנסה להפחית בערכה של התיאוריה הצבאית, בטענה כי היא בבחינת דעה קדומה; הוא גורס כי „התיאוריה עלולה להטות את ההיסטוריון ממטרתו באותה מידה מסוכנת בה היא עלולה להטות גנרלים ממטרתם“. במשפט אחר, לקראת סוף המאמר, הוא כותב: „התיאורטיקנים... נעלם מהם שורש הבעיה של המלחמה בתקופתם. משום כך לא הצליחו לעורר את המדינות שלמענן פעלו בצרכיהן האמיתיים“.

בעצם, המחבר הנכבד מציע לנו כי לא נלמד את הישגי העבר ואת משגיו, כי לא נאמץ הגיונונו לפתח שיטות לחימה בכל הרמות, אלא נמתין עד לפתחה של מלחמה קונקרטיה ואז נכלכל מעשינו על-פי החוש השישי. מאחר שישנה נטיה אצל אנשי המעשה, המפקדים בפועל בכל הרמות, לאמץ מסקנות מעין אלו ביחס לתיאוריה ולתיאורטיקנים, מן הראוי להדגיש כי דוגמות היסטוריות רבות ממחישות כיצד השפיעו תיאורטיקנים צבאיים על התפתחות התורה, הטכניקה והארגון הצבאיים ביבשה, באויר ובים. עלידי כך העבירו תיאורטי-

סופה של התיאוריה ש„נקנתה“ ללא תשלום על-ידי הקולונל (אחר-כך גנרל) הגרמני גודריאן, אשר פשוט טרח לקרוא את כתביהם של לידל הארט ושל פולר והציע ליישם את התיאוריה שלהם בקרב הכוחות המזוינים של גרמניה. חוגי הפיקוד הבכיר של הצבא הגרמני לא ששו לקבל את המלצותיו של גודריאן, אף שנסויים בהיקף מצומצם הוכיחו את יעילות תורתו. היה זה אדולף היטלר, שאימץ את רעיונותיו של גודריאן, באשר מצא בהם את הפתרון הצבאי המוצלח לקידום האינטרסים המדיניים של גרמניה הנאצית.

בדרכים עקלקלות אלה התגלגלה תיאוריית לוחמת השריון המודרנית ממלחמת-העולם הראשונה אל מלחמת-העולם השנייה. נראה כי עדיין תופסת אמרת חז"ל כי „סוף מעשה במחשבה תחילה“, ויש להתיחס בדרך-ארץ ובכבוד אל התיאוריה של התיאורטיקנים.

דוגמותיו של מר טריין בפרשת הגישה העוקפת

דוגמותיו ההיסטוריות של ג' טריין, הנועדות להוכיח כי רעיון הגישה העוקפת אינו נכון, יטפחו על פניו אם הקורא יטח וישקיע מאמץ לבדוק את הדברים לאשורם.

מלחמת האזרחים בארה"ב

מסע הארמיה של גנרל שרמן מצבא הצפון אל אטלנטה (בירת ג'ורג'יה) ב-1864, מסע שהפך לאחר-מכן ל„מסע אל הים“, תרם ללא-ספק את התרומה החשובה ביותר למפלת הקונפדרציה הדרומית. זאת משום שהוא החדיר ארמיה ניידת שלמה אל תוככי העומק האסטרטגי של מדינות הדרום, אשר זרעה הרס וחורבן בעורף האזרחי, הכלכלי והחברתי של מדינות הדרום והביאה על-ידי כך להתמוטטות הפסיכולוגיה והכלכלית של כל המבנה הפוליטי של הקונפדרציה הדרומית.

נכון הדבר ש„צבא הפוטומק“ הצפוני שילם מחיר דמים יקר כדי לעמוד במשימות הריתוק שהוטלו עליו על-ידי גנרל גרנט; נכון שכוחו של גנרל שרמן לא היה המאמץ העיקרי של צבא הצפון, מבחינת העוצמה הכמותית; יתכן שממדי ההצלחה של „מסע הגנרל שרמן“ הפתיעו אפילו את הממונה עליו, גנרל גרנט, שחשב עדיין במושגים האסטרטגיים של השמדת הגרעין העיקרי של צבא הדרום שניצב מול צבא הפוטומק; אולם אין הדבר גורע מהישגיו של המסע אל אטלנטה (והמסע אל הים), אלא מוסיף לו ערך וחשיבות; בהוכיחו כי על-ידי הגישה העוקפת יכול כוח קטן להשיג תוצאות אסטרטגיות מכריעות תוך אבידות קטנות, יחסית. רק בדבר אחד צודק ג' טריין, באמרו כי כדי להפעיל גישה עוקפת בהצלחה צריך בכל מקרה להשקיע מאמצים ניכרים בריתוק כוחותיו העיקריים של האויב על-ידי מאמצי ריתוק, מאמצי משנה ומאמצי הונאה — משמע על-ידי אסטרטגיה כוללת, פילהרמונית.

מלחמת-העולם הראשונה

צודק ג' טריין בקבעו כי סופה של ההכרעה במלחמת-העולם הראשונה הושגה בחזית המערב, אולם בבדיקה מעמיקה עשוי להתברר כי גרמניה הקיסרית הוכרעה במלחמה זו יותר על-ידי ההסגר הימי של מעצמות ההסכמה ועל-ידי מלחמת-

ההתשה הפיסית והפסיכולוגית, ולא דווקא על-ידי מהלכים צבאיים אסטרטגיים, אופרטיביים וטקטיים. בשני מישורים צבאיים הפיקה התורה הצבאית לקח חשוב ממלחמת-העולם הראשונה:

במישור הטקטי-אופרטיבי התפתח רעיון המלחמה המשוריינת-ממוכנת, שעניינה העיקרי לא עמידה בקרבות-דמים נגד כל גיסותיו של האויב אלא מכות בנקודות-כובד מועטות וחדירה אל העומק האופרטיבי והאסטרטגי של האויב במגמה לשתק את מערכות השליטה, התחזוקה והפסיכולוגיה שלו. רעיון זה הוא בבחינת יישום חדש של רעיון הגישה העוקפת (שהיה בנוי בשעתו על חיל-הפרשים), שאבד עליו הכלח; הוא נועד לאפשר לעוצבות מודרניות לבצע מהלכים צבאיים על-פי המתכונת של כוחותיו של גנרל שרמן במסע אל אטלנטה והים ב-1864.

וכן במישור האסטרטגי: תמוהה מאוד קביעתו של ג' טריין כי „כל הנסיונות השוליים הללו לגלות חזית הניתנת להבקעה היו בזבוז של מאמץ“. גם אם נתלה המחבר באילנות גדולים כפולר, עדיין ראויה לעיון הטענה שאפשר היה להפוך, במשך 1915, את זירת הבלקן למאמץ עיקרי אסטרטגי, שהיה עשוי להצליח. מאמץ זה היה עשוי להוציא את האימפריה העות'מאנית מן המלחמה, ליצור רציפות ימית ויבשתית עם זירת אירופה המזרחית שנוהלה על-ידי רוסיה, להעמיד את אוסטריה וגרמניה במצב של נחיתות אסטרטגית מוחלטת ואולי לפתוח, על-ידי כך, פתח לקיצור המלחמה: הצלחה בזירת הבלקן היתה מותנית בהחלטה מפורשת של הדרגים העליונים, המדיניים-צבאיים, בבריטניה ובצרפת להשקיע בזירה זו את כמות הכוחות היבשתיים והימיים הנחוצה.

המסחררות של הגרמנים ושל בעלות-הברית בהפעלת רעיון הגישה העוקפת ברמה האופרטיבית במלחמת-העולם השנייה. הרי במלחמה זו חגגה הגישה העוקפת האופרטיבית נצחונות רבים מספור: דוגמת עקיפת קו מזיינו על-ידי הגרמנים ב-1940; דוגמת כיתור הגרמנים על-ידי הצבא הסובייטי במערכת סטלינגרד ב-1942; דוגמת איגוף קו מארת על-ידי המחנה השמיני הבריטי ב-1943; דוגמת הנחיתה בנורמנדיה, ולא בחופי קאלה ובולון, באביב 1944. נוסף על כך את לקחי הגישה העוקפת האופרטיבית הימית-אווירית-יבשתית, אשר פותחה בזירת האוקיאנוס השקט נגד היפנים; עיקרה של גישה זו היה דילוג יום מאי לאחר (Leap Frogging) והנחת איים לנפשם, בכונה להתקרב במהירות המקסימלית ליפן, יישום גישה זו הוגשם פעם נוספת על-ידי גנרל מקאר-תור במלחמת קוריאה, בנחיתה מהים באינצ'ון-סיאול, בספט-טמבר 1950, שהביאה לנסיגתו המבוהלת של צבא צפון-קוריאה מהדרום.

*

חושש אני שמר טריין אינו מבחין, שככל שהמלחמה הופכת לטוטאלית יותר וככל שכרוך בה יותר המאמץ הכולל של ציבור האזרחים במדינה — המתפצל למאמצי גיוס, ייצור ותובלה והנשען על כוחות הנפש של כלל תושבי המדינה — כן הולכת וגדלה חשיבותה האסטרטגית של החדירה אל העומק האזרחי במגמה לפגוע בו, לזעזעו מבחינה פסיכולוגית, לשתק את מערכות התחבורה, התחזוקה והייצור, ולגרום לכך שהגוף הצבאי הלוחם יאבד את המשענת החומרית והרוחנית הניתנת על-ידי הקהילה הפוליטית והחברתית האזרחית. תפיסת-היסוד הקלסית, הגורסת כי מטרת המלחמה היא השמדת הכוחות המזוינים של האויב, אבד עליה הכלח בתקופה המודרנית. זאת משתי סיבות: א. החברה כולה משתתפת במאמץ הכללי של המלחמה ולא רק הכוחות המזוינים; לכן אי אפשר להסתפק בלחימה נגד הכוחות המזוינים בלבד. ב. בדרך-כלל הכוחות המזוינים הם ה"אגוז" הקשה ביותר לפיצוח, בעוד שקשרי הכוחות המזוינים עם העורף האזרחי חושפים נקודות-תורפה למכביר.

כל החפץ בנצחונות אסטרטגיים מושלמים, מהירים וזולים יחסית, חייב להביא בחשבון את כל המערכת העומדת מולו במלחמה, כדי לגלות בה את נקודות התורפה, לחדור דרכן ולשתק את כל המערכת. מהלך כזה כרוך, כמעט תמיד, בחתירה לחדור אל העומק האסטרטגי של האויב ולהביא למיטוט המערכת בכפיסה: הן בתחזוקה, הן בתחבורה, הן במערכות השליטה והן במערכות הנפש. רעיון בסיסי זה הוא ברי-יישום גם בעידן הנשק הגרעיני, שחלק נכבד מעוצמתו נועד להרתיע את מערכות העורף האסטרטגי של היריב ולפעול נגדן.

הוא אומר מאן ואילך: דווקא הזמנים המודרניים פתחו בפני רעיון הגישה העוקפת תחומים חדשים להתגדר בהם בתחום הבסיס האסטרטגי האזרחי. כל עוד אין מצליחים למצוא דרכים כדי להגשים את מיטוטו הרוחני והחומרי של הבסיס האסטרטגי האזרחי שבעורף, ניתן אמנם להגיע להישגים צבאיים מוגבלים אבל אין להשיג נצחונות שלמים.

העדר החלטה זו גרם לזירה זו להיות שולית. אפילו בפרשת הדרדנלים וגליפולי במהלך 1915, היה סיכוי סביר להשלים את המשימה ולכבוש את איסטנבול לו הושקעו המשאבים הדרושים. העובדה שפיקוד הצבא היבשתי הבריטי ראה בפריקט זה מהלך צדדי והעובדה שנסיונות המתקפה הראשונים בוצעו רק על ידי הצי, גזרו על רעיון זה כשלון. כל הבודק את זירת הבלקן ביתר עיון יכול אף להרהר שמא טעו בריטניה וצרפת בכך שלא ניצלו כהלכה את הבסיס האסטרטגי בממלכת סרביה, על-ידי סיוע רב יותר להזקתה ועל-ידי הפיכתה לבסיס למאמץ אסטרטגי התקפי במגמה לנתק בין האימפריה העותומאנית והאימפריה ההבסבורגית. דבר זה לא נעשה, רק משהובררה המפלה הסרבית נשלח חיל-משלוח לסלונקי והוקמה באטיות החזית הבלקנית — שנותרה, כל המלחמה, חזית צדדית. האם אין טעם, במבט לאחור, להרהר שמא כדאי היה להשקיע מאמץ-יתר יום בזירה זו ולהפכה לחזית התקפית ב-1915—1916; וזאת על חשבון הכוחות השרויים בתנחות קיפאון אסטרטגי בחזית המערב?

מלחמת-העולם השנייה

צודק מר טריין בקבעו כי זירת המלחמה היבשתית העיקרית במלחמת-העולם השנייה היתה במזרח אירופה, בין גרמניה הנאצית וברית-המועצות. אולם הוא מתעלם באורח תמוה מהתרומה המכרעת שתרמו זירות היס-התיכון, דרום-אירופה ומערב-אירופה בריתות כוחות-יבשה גרמניים (למעלה מ-100 דיביויות) וכוחות אויר גרמניים (כמחצית חיל-האוויר הגרמני). הרי לפנינו דוגמה של תרומת ריתוק של מאמצים משניים. מן הדין לתמוה משום מה מתעלם מר טריין מההצלחות